

DUYĞU ÜZVLƏRİ.

Duyğu üzvləri orqanizmin xarici mühitdən aldığı fiziki və kimyəvi qıcıqları qəbul edən reseptorlardan, yəni eksteroseptorlardan ibarətdir. Duyğu üzvlərinə görmə, eşitmə, dad və qoxu üzvü və bir də ümumi hissiyatı qəbul edən dəri aiddir.

Görmə üzvünə göz və gözün əlavə aparatı aiddir. Göz göz alması və görmə sinirindən təşkil olunmuşdur. Göz alması təxminən kürə şəklində olub göz yuvasında yerləşir. Göz alması qişalardan və bir də şüasındırıcı mühitdən ibarətdir. Göz almasının üç qişası vardır: 1) lifli qişa 2) damarlı qişa 3) tor qişa. Lifli qişa da 2 hissəyə bölünür: buynuz və skelera. Buynuz qişa sərt birləşdirici toxumadan əmələ gələrək öndən çoxqatlı yastı epitellə və daldan ön kamera endoteli ilə örtülür və özü də saat şüşəsi kimi skeleranın ön tərəfinə birləşir. Bu qişa şəffaf olması ilə skeleradan fərqlənir. Skelera sərt birləşdirici toxumadan əmələ gələrək lifli qişanın dal geniş hissəsini təşkil edir. Damarlı qişa onun orta qişasını təşkil edir və özü də piqment və qan damarları ilə zəngin olub 3 hissəyə bölünür: xovlu, kirpikli cism, qüzehli qişa. Xovlu qişa damarları qişanın dal geniş hissəsi olub qan damarları ilə zəngin olması ilə fərqlənir, bunun üzərində görmə siniri liflərinin keçməsinə məxsus dəliklər yerləşir. Kirpikli cism damarlı qişanın orta hissəsini, yəni xovlu qişa ilə qüzehli qişa arasında yerləşən hissəsini təşkil edir və özü də 70- dək radial istiqamətdə gedən kirpik şəklində çıxıntılardan və bunların arasında yerləşən büküşlərdən ibarətdir. Kirpikli cisimdə sayə əzələ toxumasından əmələ gəlmiş kirpik əzələsi yerləşir. Bu əzələlərin lifləri 3 istiqamətdə gedir: dairəvi, radial və meridian. Bunlardan dairəvi və radial əzələlər yığıldıqda kirpikli qurşaqcığı dartır və billur kisəsini gərginləşdirərək uzaqdan görməni, meridian əzələ və əksinə billur kisəsini boşaldaraq yaxından görməni tənzim edir.

Qüzehli qişa frontal disk şəklində olub, damarlı qişanın ön hissəsini təşkil edir, ortasında frontal istiqamətdə bir dəlik yerləşir ki, buna bəbək deyilir. Qüzehli qişada 2 növ əzələ lifi yerləşir, bunlardan dairəvi liflər bəbəyi daraldıcı əzələni, radial liflər genəldici əzələni təşkil edir. Torlu qişa göz almasının daxili qişasını təşkil edir və damarlı qişanın

hissələrinə müvafiq olaraq 3 hissəyə bölünür: xovlu qişa, kirpikli cism və qüzehli qişa hissəsi. Göz almasının şüasındırıcı mühitinə billur, şüşəyəbənzər cism və göz kameralarında olan maye aiddir. Göz almasının iki kamerası vardır: ön və dal kamera.

Eşitmə: qulaq üç hissəyə bölünür: xarici, orta və daxili. Xarici qulaq, qulaq seyvanı və xarici qulaq keçəcəyindən ibarətdir. Orta qulağa təbil boşluğu (gicgah sümüyünün) eşitmə borusu və qulaq sümükçükləri aiddir. Qulaq sümükçüklərinə çəkcik, zindan və üzəngi aiddir.

Daxili qulaq labirintdən ibarət olub gicgah sümüyünün daşlıq hissəsində daxili qulaq keçəcəyi ilə təbil boşluğunun arasında yerləşir. Labirint iki növdür: 1) sümük labirint; 2) zarlı labirint.

Qoxu üzvü: qoxu üzvü çöpəbənzər xüsusi qoxu hüceyrələrindən əmələ gələrək burun boşluğunun yuxarı hissəsinin selikli qişası üzərində yerləşir. Burun iki hissəyə bölünür: 1) daxili; 2) xarici burun. Xarici burun üzün ortasında yerləşir. Burnun göz yuvaları arasında yerləşən hissəsinə burun kökü, aşağı ucuna zirvəsi və bunların arasında qalan hissəsinə arxası deyilir. Burun boşluğu daxilində selikli qişa ilə örtülür. O, vəzifə cəhətcə 2 hissəyə bölünür: 1) tənəffüs hissəsi; 2) qoxu hissəsi.

Dad üzvünə dad tumurcuqları yaxud soğanaqları aiddir. Hər bir dad tumucuğu ellipsoid şəklində olub dad və istinad vəzifəsini görən hüceyrələrdən ibarətdir. İnsanda dad tumurcuqları başlıca olaraq dildə yastıgəbənzər, yarpağəbənzər və göbələyəbənzər məməciklər də yerləşir.

Dəri: bədənin xarici səthini örtərək onu xarici təsirlərdən mühafizə edir. Dəri orqanizmdə temperaturun tənzimində və müəyyən dərəcə tənəffüsündə iştirak edir, lazımsız maddələrin tər şəklində bədənədən xaric olmasına kömək edir. Dərinin rəngi, onun epidermis qatında yerləşən melanın adlı xüsusi piqmentdən asılı olaraq müxtəlif olur. Dəri quruluşuna görə 2 qatdan ibarətdir: 1) epidermis 2) xüsusi dəri. Epidermis 4 qata bölünür: 1) buynuz qat- ən səthi qatdır; 2) şəffaf qat- şəffaf hüceyrələrdən əmələ gəlir; 3) dənəli qat- dənəli hüceyrələrdən əmələ gəlir; 4) əsas qat-silindirəbənzər və çoxbucaqlı nüvəli hüceyrələrdən təşkil olunmuşdur. Xüsusi dəri lifli birləşdirici toxumadan əmələ gəlir və 2

qata bölünür: 1) səthi 2) dərin.

Dərinin piy qatı gövşək birləşdirici toxumadan əmələ gələrək xüsusi dərinin altında yerləşir. Epidermis və xüsusi dəridə çoxlu sinir ucları reseptorlar yerləşir. Dəridəki reseptorlara səhfəli cisimciklər, toxunma cisimcikləri, kolbayabənzər cisimciklər və s. aiddir.

Dəri törəmələrinə: tüklər, dırnaqlar, tər və piy vəziləri aiddir.